

THE APPROACH OF THE JOURNAL OF SEBİLÜRREŞAD ON THE 1ST PARLIAMENT

ALİ OSMAN ÇAKMAK

ALİ OSMAN ÇAKMAK

Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.

Mail: ao_cakmak@hotmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-8576-1988>

ABSTRACT

This study deals with the position of Sebilürreşad, which was the leading publication of Islamism thought in Turkey during the National Struggle, in the dual-government period that emerged in Istanbul and Ankara. In this context, an answer is sought to the question of what kind of an approach the journal took about the Grand National Assembly and its government in Ankara. In the study, the process of *Sebilürreşad*'s involvement in the National Struggle will be mentioned, and then its approach to the 1st Assembly and its actions will be tried to be revealed with references from the texts published in the journal. In this context, the perceptions, evaluations, demands and future projections of *Sebilürreşad* journal about the new government emerged in Ankara will be touched upon. The journal does not see the 1st Assembly government as separate from the Ottoman Empire, it also thinks that it has a much more Islamic policy than the governments of the Constitutional Period, and therefore supports the administration with all its strength. The great support and expectations that the *Sebilürreşad* gave to the Ankara in this period will be tried to be positioned in terms of the relationship of the Islamism movement with the political center in the historical process. Thus, the policy preferences of the 1st BMM period, which prepared the foundation of the republic, will be shed light on.

Keywords: Sebilürreşad, National Struggle, Establishment of the Republic, 1st GNA, Islamism.

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma
Geliş Tarihi: 10.02.2023
Kabul Tarihi: 25.04.2023
Yayın Tarihi: 15.06.2023
Yayın Sezonu: Ocak-Haziran

Makaleye Atıf Bilgisi

ÇAKMAK Ali Osman, (2023). "Sebilürreşad Dergisinin 1. Meclis'le İlgili Yaklaşımı". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 19 Sayı: 64. (286-302)

muhafazakârdüşünce • yıl: 19 - sayı: 64 • Ocak-Haziran 2023

SEBİLÜRREŞAD DERGISİNİN 1. MECLİS'LE İLGİLİ YAKLAŞIMI*

ALİ OSMAN ÇAKMAK

Öz

Bu çalışma, Milli Mücadele döneminde Türkiye'deki İslamcılık düşüncesinin en önde gelen yayın organı durumunda olan *Sebilürreşad* dergisinin, İstanbul'un işgali sonrasında, İstanbul ve Ankara merkezli olmak üzere ortaya çıkan çift yönetimli dönemdeki pozisyonunu ele almaktadır. Bu çerçevede daha çok, derginin Ankara'da teşekkül eden Büyük Millet Meclisi ve hükümeti hakkında nasıl bir yaklaşım sergilediği sorusuna cevap aranmaktadır. Çalışmada *Sebilürreşad* dergisinin Milli Mücadele'ye dahil olma sürecinden bahsedilecek, sonrasında ise 1. Meclis ve icraatları ile ilgili yaklaşımı, dergide yayımlanan metinlerden referanslarla ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda *Sebilürreşad* dergisinin, Ankara'da teşekkül eden yeni yönetimle ilgili algılarına, değerlendirmelerine, taleplerine ve gelecek projeksiyonlarına temas edilecektir. Dergi, 1. Meclis hükümetini Osmanlı Devleti'nden ayrı görmemekte, ayrıca Meşrutiyet dönemi hükümetlerine göre çok daha İslami bir politikaya sahip olduğunu düşünmekte ve bu sebeple yönetimi bütün gücüyle desteklemektedir. Çalışmada dergi kadrosunun Ankara yönetimine verdiği büyük destek ve sahip olduğu beklentiler, İslamcılık hareketinin tarihsel süreç içerisinde siyasal merkezle olan ilişkisi bakımından da konumlandırılmaya çalışılacaktır. Böylece cumhuriyetin kuruluşunu hazırlayan 1. BMM döneminin politika tercihleri konusuna da ışık tutulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sebilürreşad, Milli Mücadele, 1. BMM, Cumhuriyetin Kuruluşu, İslamcılık.

* Bu makale yazarın, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda, Prof. Dr. Alim Yılmaz danışmanlığında devam etmekte olan "Milli Mücadele Döneminde İslamcılık, Rejim, Hilafet ve Saltanat Tartışmaları" isimli doktora tezinin bulgularına dayanmaktadır.

Giriş

İslamcılık, Osmanlı Devleti'nin son döneminde, ülkeyi içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtarmaya yönelik olarak ortaya çıkan başlıca üç fikir akımından biri olarak, devlet ve toplumla ilgili bazı önermelere sahiptir. Her fikir akımında olduğu gibi, İslamcılık da söz konusu önermeleri farklı yollarla hayata geçirme eğilimindedir. Bu yollardan biri ve en önemlisi şüphesiz ki, devlet politikalarına hakim bir fikriyat haline gelebilmektir. Modern bir fikir akımı olarak İslamcılığın siyasi önermelerinin doğuşuna büyük oranda, devletin siyasi ve bürokratik merkezinin batılılaşma politikalarına karşı doğan bir tepkinin kaynaklık ettiği söylenebilir. Her ne kadar İslamcılığın entelektüel vizyonu, eleştirdiği batıcı-modernist çerçevenin çok fazla dışına çıkamamış olmakla birlikte, söylem düzeyindeki hareket noktası, din olgusunu merkeze almayan batılılaşma yanlısı fikirlerin karşısına bir şekilde İslam'a yaslanan alternatifler ortaya koymaktır. Bu tepki, Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vuran batıcılık politikalarının devamı ve şiddeti nispetinde sürdürüle gelmiştir. İslamcılığın siyasi merkezle olan ilişkileri de doğal olarak bu aks üzerinde devam etmiştir. Bu minvalde İslamcılığın genel olarak, devlete hakim paradigma karşısında, inişli çıkışlı olmakla birlikte ılımlı ve fakat son kertede muhalif karakterini koruyan bir pozisyonda kaldığını söylemek mümkün görünmektedir. Tarihsel akışa bakıldığında, bu yerleşik muhalif pozisyonun iki istisnasının olduğu ve İslamcılarının son dönemde yaşanan iki önemli eşikte siyasi merkezle yakınlaştıkları müşahede edilmektedir. Bunlardan biri Meşrutiyet'in, özellikle de II. Meşrutiyet'in ilanı, ikincisi ise Ankara'da göreve başlayan 1. Büyük Millet Meclisi dönemleridir. İslamcılarının hakim grubu, resmi tarih anlatımındaki yaygın kurgunun aksine, sayılan her iki sürece de aktif destek vermiş, hatta gerek Meşrutiyet'in gerekse Ankara Meclisi'nin toplum nezdindeki meşruiyetinin temin edilmesinde büyük rol almışlardır. Her ne kadar İslamcılar, meşrutiyetten meclis hükümetine, oradan cumhuriyet ve çok partili hayata doğru akan sürecin fikri temellerinin İslam siyaset düşüncesinin önermeleriyle uyumlu, hatta onun bir gereği olduğunu düşünmüşler ise de, bu dönemlerde siyasi merkezle kurulan yakınlığın uzun süre devam ettirilemediği ve sürecin birbirine benzer hayal kırıklıklarıyla sonlandığını not etmek gerekir. Bu çalışmada, İslamcılarının önemli isimlerini barındıran *Sebilürreşad* dergisinin, söz konusu iki dönemden bir olan 1. Meclis döneminde BMM'ye olan yaklaşımı incelenerek, Meclis'le olan ilişkisi örneklerle ortaya koyulmaya çalışılacaktır. İslamcılarının bu süreçteki beklentileri, itirazları ve hissiyatları tespit edilmeye çalışılarak Cumhuriyetin kuruluş devresindeki pozisyonlarının anlaşılmasına katkı sağlamaya gayret edilecektir.

Sebilürreşad ve Milli Mücadele

Sebilürreşad mecmuası, 25 Kasım 1920 tarihli 464. sayısından itibaren işgal güçlerinin İstanbul'daki baskıları artırması sebebiyle Anadolu'ya geçmiş, önce Kastamonu'ya ("Anadolu'da Sebilürreşad", 1920, s. 264), 3 Şubat 1921 tarihli 467. sayısından itibaren ise Ankara'ya geçerek ("Şükür, Rica ve İhtar", 1921: 304), Milli Mücadele ve Ankara Meclisi'ne aktif destek vermiştir. Bu süreçte özellikle mecmuanın başyazarı Mehmet Akif ve sahibi konumundaki Eşref Edip'in fevkalade çabaları vardır. *Sebillürreşad* dergisinin padişah ve İstanbul hükümetinin en hafif tabirle mesafeli olduğu Anadolu'daki Milli Hareket'le olumlu bir irtibat kurması, kayda değer bir konudur. Zira Mustafa Kemal Paşa, bilindiği üzere Samsun'a 9. Ordu müfettişi olarak gönderildikten sonra İstanbul hükümetinin talimatlarının dışına çıkan temaslarda bulunmuş, İstanbul'dan gönderilen uyarıların dikkate alınmaması sonrasında kongre için geldiği Erzurum'da ise askerlik görevinden istifa etmiştir. Gerek Sivas Kongresi, gerekse Mustafa Kemal Paşa'nın başında olduğu Temsil Heyeti'nin Ankara'ya geldiği günlerde ilişkiler daha da olumsuz hale gelmiş, Ankara'daki Meclis'in açılışından hemen önce Mustafa Kemal Paşa ve heyetin önde gelen isimleri hakkında, hükümete isyan ettikleri gerekçesiyle Şeyhulislam tarafından idam fetvası verilmiştir.(1336) Böyle bir zeminde, işgal altındaki İstanbul'da yayın hayatına devam eden *Sebilürreşad*, işgal güçlerinin tazyiklerinin artmasından rahatsızdır. İşgale karşı harekete geçmenin gerekliliğine inanmakla birlikte, İstanbul çevrelerinde Anadolu'daki mevcut hareketin bir İttihatçı oluşum olduğu şeklinde bazı tereddütlerin var olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Anadolu'daki hareketin başladığı günlerde *Sebilürreşad* idarehanesindeki bir sohbette bulunanlardan biri, hareketin bir İttihatçılık eseri olduğunu söylemiş, o vakte kadar yorum yapmayan Mehmet Akif ise heyecanlanarak, "Hayır, artık buna İttihatçılık denemez. Bu memleket meselesidir." şeklinde konuşmuştur.(Eşref Edip, 1938: 675)

Mehmet Akif, İzmir işgalinin yayılmasından sonra, Balıkesir'de bulunan dostu Hasan Basri Çantay'ın daveti üzerine Balıkesir'e giderek Zağanos Paşa Camii'nde uzun ve etkili bir vaaz vermiş ve burada da Anadolu hareketine destek isteyerek işgalci düşmana karşı birlik ve topyekün mücadele çağrısında bulunmuştur. ("Mev'iza", 1920: 187) 1920 Nisan ayı içerisinde ise Mustafa Kemal Paşa, hareketin manevi cephesini güçlendireceği düşüncesiyle *Sebilürreşad*'ın Ankara'da yayınlanmasını istemiş, bu isteği Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey, İstanbul'da Mehmet Akif'e bildirmiştir. Hadiseyi yaklaşık 40 yıl sonra anlatan Eşref Edip, Anadolu'daki direniş hareketleri başladıktan sonra kendilerinin en fazla önemseddiği şeyin hareketin bir lidere

bağlanması gerektiği olduğunu, bu sebeple Mustafa Kemal Paşa'nın "teftiş vazifesiyle, fakat hakikatta bu kuvvetleri derleyip toplamak üzere hükümetin karar vermesi"ne çok sevindiklerini nakletmektedir. Edip, hükümet içindeki birkaç isim için "bunun böyle olacağına inanmıyor, itimad etmiyor, sürekli muhalefet ediyorlardı. Biz buna üzülüyorduk. Fakat bu muhalifler ekalliyette kalıp da Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinden biz çok memnun olduk" şeklinde konuşmuştur.(Karan, 1957: 184)

Nitekim Mustafa Kemal Paşa, uzun ve hayli meşakkatli bir yolculukla Ankara'ya varan Mehmet Akif'le Meclis önünde karşılaşmış, kendisine "Sizi bekliyordum Efendim, tam zamanında geldiniz" demiş ve en kısa zamanda ziyaretine geleceğini söylemiştir. ("Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz", 1948) Mehmet Akif Ankara'ya varışından sonra adeta halkı Milli Mücadele'ye ikna etme ve Ankara meclisini tanıtmaya vazifesini edinmiştir. Akif, mücadelenin gerekçeleri, İstanbul hükümetinin durumu, hareketin ve Meclis'in gayesi gibi konularda Anadolu'nun çeşitli yerlerini ziyaret ederek pek çok konuşma yapmıştır. Bu kapsamda Burdur, Sandıklı, Dinar ve Antalya'ya gitmiş, meşhur idam fetvasının etkisiyle Konya'da çıkan isyanla ilgili Ankara tarafından gönderilen İrsat Heyeti içinde yer almıştır.(Semiz & Akandere, 2002: 915-917) Akif'in Anadolu'ya geçmesinden sonra Eşref Edip de *Sebilürreşad*'ı Kastamonu'ya taşımış, dergi Kasım 1920'den itibaren Kastamonu'da yayınlanmış, Mehmet Akif meşhur Nasrullah Camii vaazını burada vermiştir. Akif'in bu vaazdaki en önemli vurgularından biri, İngilizlerin Milli Mücadele aleyhine topluma tefrika sokmak istediği ve bunun başarılı olması halinde kendilerini Endülüs'ün akıbetinin beklediği vurgusudur. ("Nasrullah Kürsüsünde", 1920: 259) Vaazın geniş özetinin basıldığı *Sebilürreşad* nüshası, Anadolu'daki bütün resmi makamlara gönderilmiş, Anadolu sathına dağıtılmaya ve okutulmaya çalışılmıştır. ("Evliyayı Umûrdan Mühim Bir Rica", 1920: 249) Sonrasında Ankara'ya taşınan dergi, 22 Nisan 1923'e kadar Ankara'da yayınlanmış ve 16 Mayıs 1923'ten itibaren ise tekrar İstanbul'da yayınlanmaya başlamıştır. (1923: 72) Yeni Türkiye'nin milli marşı olarak kabul edilen ve dört yıla yakın süren Milli Mücadele döneminin en önemli metni sayılabilecek İstiklal Marşı'nı kaleme alan şairin *Sebilürreşad* başyazarı Mehmet Akif olması ise, *Sebilürreşad* çizgisi ile Milli Mücadele ve 1. Meclis arasındaki irtibatın kuvvet ve derecesine işaret eden en büyük hadiselerden biri olarak kabul edilmeye müsaittir.

Sebilürreşad'ın Meclis Tasvirleri

Sebilürreşad dergisinin Anadolu'ya geçtikten sonra bütün gücü ve mesasını Milli Mücadele ve yeni meclis çalışmalarına hasrettiğini görüyoruz. Dergi, Ankara'da toplanan Meclis'i bütün gücüyle desteklemekte ve Meclis hakkında heyecan dolu yayınlar yapmaktadır. Yayınlarda en öne çıkarılan konu ise, Meclis'in İslam dinine olan fevkalade derecedeki bağlılığıdır. Bu dönemde başta Eşref Edip olmak üzere hemen bütün *Sebilürreşad* yazarları, neredeyse her yazısında Meclis'ten büyük bir sitayişle bahsetmektedir. Mesela Eşref Edip'e göre "Büyük Millet Meclisinin ve hükûmetinin umdesi ahkâm-ı münciyye-i İslâmiyye dâiresinde çalışmak"tır. TBMM "Müslümanlığı yeniden ihyâya azmeden bir Millet Meclisi, bir müslüman hükûmeti"dir. (Eşref Edip, 1921a: 127) Başka bir yazıya göre Büyük Millet Meclisi, "Müslümanlıktan tealisinden ve halasından başka hiçbir gaye" bilmemektedir. ("Manevi Kolera: Kadınların Tedenni ve Sükutu", 1921: 193) "Âlem-i İslâm'ın hakiki bir rehber ve pîşvâsi"dır. ("Mütareke Sulh ve Teklifâtı Âlem-i İslâm'ın Nokta-i Nazarı", 1922: 37) Dolayısıyla Büyük Millet Meclisi, Teşkilat-ı Esasiye'de yer alan "ahkâm-ı İslâm'ın şeriyenin tenfiz ve icrası" ifadesinde de geçtiği üzere, siyasalarında tamamen İslami şeriatını esas almaktadır. Kanunların düzenlenmesinden Meclis'in işleyiş şekline kadar her şeyin ana belirleyicisi Kur'ân-ı Kerim'dir. (Pir-i Fani, 1921a: 46-47) Nitekim Şeriye Vekili Mustafa Fehmi Efendi'nin, "Büyük Millet Meclisi hükûmet-i İslâmiyyesi, esâsât-ı İslâmiyye dâiresinde hareketi bir umde-i esâsiyye ittihâz etmiş olduğu cihetle mugâyir-i şer'- olan her nevi' ahkâm, onun nazarında memnû' ve müstelzim-i mücâzâtır" cümlelerinin yer aldığı beyannamesi dergide büyük övgülerle neşredilmiştir. (Umûr-ı Şer'iyye ve Evkâf Vekili Mustafa Fehmi, 1922: 59) Bir başka yazıya göre ise "hissiyât ve an'anât-ı İslâmiyyeyi rencîde" edilmekten vikâye, "âdâb ve ahlâk-ı umûmiyyeye muhâlif ahvâle mümânaat öteden beri Büyük Millet Meclisi'nin umde-i esâsiyyesidir." ("Sinemaların Murakabesi", 1923: 130)

Sebilürreşad yazarları, bir yandan TBMM'nin İslam'a olan bağlılığını öne çıkarırken, bir yandan da Ankara'daki Meclis'i İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebusan'la sık sık mukayese ederek Ankara Meclisi'nin üstünlüğüne işaret etmektedir. En önemli vurgulardan biri, geçmiş İstanbul Hükümetlerinin İslam'a aykırı icraatlarda bulunmak ve Avrupa taklitçisi olmakla suçlanması, buna karşın TBMM Hükümetinin ise ithal çözümlerden uzak durduğu ve sadece toplumun ihtiyaçlarına odaklandığı vurgusudur. Eşref Edip'in şu satırları, İstanbul ve Ankara Hükümetlerini nasıl konumlandığına işaret eden çarpıcı metinlerdendir:

“Görülüyor ki bu günkü hükümet dünkü İstanbul Hükümeti değildir. Dünkü İstanbul Hükümeti terakki diye milleti inhitât gayyalarına sürüklüyordu. Münkirâtı men’ şöyle dursun, onları resmen ibâha ediyordu. *Bu günkü hükümet ise ahkâm-ı münciyye-i İslâmiyye dâiresinde hareketi bir umde olarak telakki ediyor ve bunu fiilen de icrâ ediyor...* Nice zamandan beri hükümet mesleksizlik içinde, kâh bu tarafa, kâh şu tarafa temâyül ederek, bocalayıp duruyordu. Kânûn-ı Esâsî devletin dinini dîn-i İslâm gösterdiği ve kuvve-i icrâiyyeyi ahkâm-ı şer’iyyenin tenfiz ve icrâsıyla mükellef kıldığı halde hükümet kat’iyyen bu ahkâm-ı esâsiyyeye mürâât etmiyordu. Bu yüzden hükümetin herhangi teşebbüsü, herhangi bir teşkilâtı mutlakâ şüphe ve tereddüdü celbetmekten âzâde kalamıyordu. Her şeyden evvel mes’elenin nefsü’l-emre muvâfakat ve adem-i muvâfakati düşünülmez, “Acaba bunu yapmaktan hükümetin maksadı nedir? Yine İslâmiyet’i baltalamak mı istiyor?” denir, bu sûretle muhâlefet fikirleri alabildiğine meydan alıp giderdi. Yoksa gâyede hiç kimsenin diğeri hakkında şüphe ve tereddüdü olmasaydı arada anlaşamamazlığa hiçbir sebep kalmaz, pek çok mes’eleler derhâl hallolunabilirdi. Şâyân-ı şükrândır ki bugün burada teşekkül eden Büyük Millet Meclisi ve hükümeti o acıklı mâziden ibret alarak sâlim bir tarîka girmiş bulunuyor. Milletin çâre-i selâmet ve necâtı *esaslî ve samîmî bir siyâset-i İslâmiyyeden başka bir şey olmadığını görüyor* ve hareketâtını bu düstûr-ı esâsiye tevfiğe savaşıyor. Bu büyük bir beşârettir. Cenâb-ı Hak tevfiğ ve hidâyet ihsân buyursun. Âmîn.” (Eşref Edip, 1921a: 127-128)

Yine Piri Fani müstear isimli *Sebilürreşad* yazarı, İstanbul meclislerini defalarca ziyaret etmesine rağmen “bu meclis kadar Müslüman hiçbir millet meclisi” görmediğini, vekillerin dillerinde daima Allah lafzı olduğunu yazmaktadır.¹ Başka bir yazıda İstanbul’daki zevk-u safâ ve eğlencenin Ankara’da olmadığından bahsedilirken (Batum Mebusu Ali Rıza, 1922: 19), Karahisar-ı Sahip (Afyon) Mebusu Hoca Şükrü, ülke genelinde fuhşun yaygınlaşması konusunda İstanbul Hükümeti’ni suçlamakta, buna karşın TBMM’nin “İstanbul Hükümeti’nden kalan bu kötülüğü” temizlemeye kararlı olduğunu ifade etmektedir. (Karahisar-ı Sahip Mebusu Hoca Şükrü, 1921: 75) Hatta *Sebilürreşad*’da çıkan başka bir yazıda, “İstanbul’un o mütefessih muhîtindeki seyyiâtın, rezâletlerin Anadolu’nun bazı taraflarına sirâyet etmek, bu sâf ve temiz muhîtleri de bulaştırmak istediği” ve “İstanbul’da ecnebîlere satılmış ahlâk düşkününü birtakım hâinler”in Anadolu’daki hükümeti halkın nazarında küçük düşürmek için “makâsıd-ı mahsusa” ile bazı kadınlar gönderdiği yazılmaktadır. Yazıya göre İstanbul’daki din ve vatan düşmanlarının

1 “Makâlelerde, beyânnâmelerde, nutuklarda en çok dikkat ettiğim bir şey vardır: (İnşâallâh)! Ne başvekiller, ne nazırlar, ne hatibler, ne meb’ûslar dinledik ki başından milyonlar kadar büyük işler hakkında atarlar, tutarlar “Şöyle yapacağız, böyle edeceğiz” derler, dünyâlara meydan okurlar, binlerce hamâsî cümleler sarfederler, yüzlerce sahifeler doldururlar da bir (Allâh) ve (inşâallâh) hatırlanma gelmez! Dikkat ediyorum: Büyük Millet Meclisi’nin sakf-ı muhteremi altında toplanan zevât-ı âliyye hep “Allah’ın inâyetiyle, avn-i ilâhî ile, avn-i Hak’la ve inşâallâh” kelimelerini telaffuz ediyorlar, bu sûretle de tam Müslümanca hareket ettiklerini de göstermiş oluyorlar. Muvaffak olacaksınız, bu milleti kurtaracaksınız. Ey meb’ûsîn-i kirâm. Fakat unutmayayım ve aşk ile diyeyim bir daha:– İnşâallâh.” (Pir-i Fani, 1921b: 65-68)

bu türlü kötü niyetli girişimleri, “Müslümanlığın teâlîsinden ve Müslümanların halâsından başka bir gâye bilmeyen Büyük Millet Meclisi” tarafından engellenecektir.² Nitekim TBMM, İstanbul’un kendi kontrolüne girmesinden sonra “böyle birtakım münâsebetsiz ahvâl karşısında kalmış ve bit-tabî’ son derece müteessir olarak tecdîcî bir sûrette bu fenâlıkların önüne geçmeye azmetmiştir.” (“Sinemaların Murakabesi”, 1923: 130) Ayrıca hükümetin memurlara yerli kumaş kullanma zorunluluğu getirmesi de dergide büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. (Pir-i Fani, 1921c: 218-221)

Sebilürreşad yazarlarının, Ankara Meclisi’nin dünya görüşü ve ülkedeki sorunlara genel yaklaşımının yanında, muhtelif konulardaki icraatlarından da son derece memnun oldukları anlaşılmaktadır. 1. Meclis döneminde, eğitim alanında medrese talebelerinin askerlikleri tecil edilerek medreselerin güçlendirilmesi konusunda önemli bir adım atılmış, medreselerin ıslahı ile ilgili kararlar alınmış, (“Milletin En Büyük İhtiyacı”, 1921: 77) eski medreselerin ihyası için bir kanun çıkarılmıştır. (“Yozgat’ta Müteşekkil İslâh-ı Medâris Komisyonu’nun Beyânnâmesi”, 1921: 212) Nitekim Ahmed Hamdi Akseki’ye göre daha önceki hiçbir dönemde din eğitimi meselesi bu kadar tetkik edilmiş ve önem verilmiş değildir. (Aksekili, 1921: 216) *Sebilürreşad* imzalı başka bir yazıda, Meclis’in şeriatı tatbik edeceğine sadece söz vermediği, çıkardığı kanunlarla da bunu ispat ettiği, “Tanzimat’ın harabeler haline getirdiği medaris-i İslamiyeyi hemen her tarafta yeniden ihya ve tesis eylediği” belirtilmekte ve Meclis’in yeni bir “İslami teşkilatlanmaya” gittiği anlatılmaktadır. “Şura’yı İfta” ve “Tedkikat ve Telifat-ı İslamiyye” adlarıyla oluşturulan iki müesseseye sayesinde, fetva işinin bir şahıs yerine komisyona tevdi edildiği, bunun devrim niteliğinde bir icraat olduğu, şimdiye kadar fetva vermek bir kişinin yetkisinde iken, Meclis’in bu yetkiyi bir komisyona vermesiyle, fetvaların sahabe zamanında olduğu gibi istişareyle çıkmasının temin edildiği belirtilmektedir. Ayrıca fetva yetkisinin bir şahıstan alınıp

2 “İstanbul’un o mütefessih muhîtindeki seyyiâtın, rezâletlerin Anadolu’nun bazı taraflarına sirâyet etmek, bu sâf ve temiz muhîtleri de bulaştırmak istediği Anadolu matbûâtının neşriyatından ve ahvâl-i câriyyeden anlaşılmaktadır. İhtimâl ki İstanbul’da ecnebîlere satılmış ahlâk düşkününü birtakım hâinler makâsıd-ı mahsûsa ile o kadınlardan bir kısmını buralara gönderirler. Halkın nazarında Anadolu hükümetini düşürmek için o hâinlerin her türlü vâsıtalara mürâcaat edeceklerine şüphe yoktur. Fakat din ve vatan düşmanları emin olsunlar ki Anadolu’da Müslümanlık’tan başka hiçbir şey hükûmrân değildir ve olamaz. Şeâir-i İslâmiyyeyi yıkmak isteyenlere karşı bütün azamet ve celâliyle kendini gösterecek, onların her türlü tertibât ve tezvîratlarını kökünden kat’ edecek olan, *Müslümanlığın teâlîsinden ve Müslümanların halâsından başka bir gâye bilmeyen Büyük Millet Meclisi vardır*. Koca bir milletin hayat ve memâti mevzû’-ı bahs olduğu şu günlerde nefis ve hevâsına esîr birtakım ahlâk düşkünlerinin sellemehüsselâm yatak odasındaki kıyafetlerle sokaklarda gezmelerine, hissiyât-ı İslâmiyyeyi tahrik etmelerine müsâmaha edecek kadar dirayetden mahrûm hiçbir veliyyülemr yoktur.” (“Manevi Kolera: Kadınlarn Tedenni ve Sükutu”, 1921, s. 184)

komisyona verilmesiyle, hem o kişinin ilmi seviyesine mahkum olmanın, hem de fetva veren kişinin hakim fırkanın veya yönetimin etkisinde kalmasının engelleneceği öne sürülmektedir. (“Avn-i Hak’la Sebilürreşad 21. Cilde Başlıyor”, 1922: 4-8)

Meclis’in zararlı alışkanlıkların engellenmesi kapsamında çıkardığı Men-i Müskirat Kanunu’nun da, *Sebilürreşad* dergisindeki tesiri çok büyük olmuştur. Meclis’in kuruluşunun henüz beşinci ayında, 14 Eylül 1920’de oylan bu kanun (TBMM Zabıtları, 14 Eylül 1920, cilt 3, birleşme 65, celse 2: 153-154), *Sebilürreşad*’ın neredeyse her sayısında gündem edilmektedir. Dergide içkinin muhtelif zararları uzun uzun anlatılmakta, içki yasağının ne kadar zaruri bir karar olduğu ortaya konmaya gayret edilmektedir. Yasağın oluşturduğu memnuniyetten heyecanlı bir hissiyatla bahsedilirken, öte yandan yasaktan istisna tutulan İstanbul’un da uygulamaya dahil edilmesi, ayrıca tiyatrolar, fuhuş ve kumar için de aynı yasağın uygulanması ısrarlı bir biçimde gündemde tutulmaktadır. (Batum Mebusu Ali Rıza, 1922: 19; “İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler”, 1923: 12-15; “Ümmü’l-Habais Müskirat Memnuiyetinin Tehiri Hakkında”, 1923: 165; Karahisarı Sahib Mebusu Hoca Şükrü, 1921: 75) Hükümetin içki yasağının İstanbul’da da uygulamaya konacağını ilan ettiği haberinin verilmiş tarzı, konu hakkındaki duyulan heyecanlı hissiyatı gösteren çok iyi bir örnektir:

“Yarıncı Cuma günü İstanbul için en mühim bir gündür. Bugünü bütün müslümanların tes’id etmeleri, bütün âilelerin bayram itihâz etmeleri iktizâ eder. Yarından i’tibâren artık meyhânelerin kapılarına kilitler asılıyor, içki fiçları yerlere dökülüyor, rakı kadehleri kınıyor, ayşu nûş âlemleri yıkılıyor. Yarından i’tibâren artık sokakları dolduran sarhoş nağaraları kesiliyor, doğdu doğalı babalarını hiçbir defa akşam yemeğinde göremeyen zavallı yavrucaklar babalarına kavuşuyor, her gece sarhoş kocalarını havf u haşyet içinde bekleyen soluk benizli kadınlar şen ve şâtır onları karşılıyor... Yarından i’tibâren artık meyhâne köşelerinden kalkmayanlar gündüz kazandıklarını akşam evlerine götürüyor, kuru ekmele kalan birçok âileler sıcak yemek yiyor, çocuklar babalarının yanına sokuluyor, babalar evlâdlarını okşuyor, kadınlar âile saâdetini duyuyor... Yarından i’tibâren artık meyhânegiler müebbed küreğe mahkûmlar gibi cezâlarını çekmeye başlıyor, şimdiye kadar zehirledikleri zavallıların âhına tutulmaktan titriyor, kânûna karşı, câhil müslümanlara karşı yeni tuzaklar tertibiyle meşgul oluyor... Yarından i’tibâren artık hapishânelerin kapısı kapanıyor, sokaklarda cinâyetler kalkıyor, nâmûs düşmanlarını endîşe alıyor, umûmhânelerin kapıları çalınmaz oluyor, çalıp çarpmakla geçinmek isteyenler yaptıklarının âkâbetini düşünebiliyor, herkes aklını başına alarak Hak yoluna girmek lüzûmunu hissediyor... El-hâsıl artık yarından i’tibâren Dîn-i Mübîni-miz’in ta’til edilen bir hükmü yeniden sâha-i tatbîke vaz’ olunuyor, insanlar sekâvetten kurtularak saâdete kavuşuyor.” (“İçki Kalkıyor”, 1923: 131)

Son olarak Batum Mebusu Ali Rıza Bey'in halktan biriyle olan diyalogu sırasında Meclis'le ilgili çizdiği kusursuz tablonun, *Sebilürreşad*'ın 1. Meclis'le alakalı duygu ve düşüncelerini yansıtan iyi bir örnek olduğunu söyleyebiliriz:

"... Her işte bir başkalık, bir yenilik, bir iyilik var. Gerek meb'ûslar ve gerek hükümet hep sizin için, köylünün hayrı, fâidesi için çalışıyor. Vekiller halkla beraberdir... Köylülerin mürâcaatı, öyle bildiğiniz gibi aylarca sürüklenmez; derhâl görülür. Köylüler her dâireye kendi evlerine nasıl girerlerse öylece kolaylıkla girebilirler, derdlerini güzelce anlatabilirler. Bir me'mûr ekşi surat gösterir, köylünün işinde zorluk yaparsa meclis kıyâmeti koparır. O me'mûr azl olunur. Demin Müslümanlık'tan bahsettiniz. Bu, meclisin en çok gözettiği bir şey. Zaten cihâd Müslümanlık'tan başka nedir? Dinin i'lâsı. İslâm şeref ve haysiyetinin muhafazası için harb ediyoruz. Bu sûretle en büyük bir İslâm vazîfesini yapıyoruz. Sonra fuhşiyâtın men'i, fenâlıkların men'i, Müslümanlığın ilerlemesi uğrunda da pek çok hayırlı tasavvurlar var. Meclisin kürsülerinde muzafferiyetimiz için Allah'a her gün duâlar ediyoruz. Muhârebe zamanlarında bütün oyunları meclis yasak etmiştir."(Batum Mebusu Ali Rıza, 1922: 19)

Yeni Talep ve Beklentiler

Görüldüğü üzere *Sebilürreşad* yazarları, Meclis'in dini tonu yüksek havası ve bu yönde aldığı kararlardan memnuniyetlerini her fırsatta izhar etmektedir. Söz konusu havanın oluşturduğu heyecan dalgasının, yeni beklentiler ve talepler de oluşturduğu görülmektedir. Öyle ki, *Sebilürreşad*'ın başyazılarında 1. TBMM hükümetine tarihi bir misyon yüklenmekte, hükümetin yeni dönemde hangi adımları atması gerektiğine yönelik pek çok öneride bulunmaktadır.

Sebilürreşad'ın en önemli beklentisini en sade şekilde ifade etmek gerekirse, Tanzimat Fermanı'ndan bu yana tercih edildiği söylenen istikamet, yani Batıcılık düşüncesi ve politikasının terk edilerek İslamcı bir istikamete geçilmesidir. Böylece yeni bir "İslam Devleti" tesis edilmiş olacaktır:

"... Bu Meclis-i âlinin, memleket için mahz-ı felâket olan Tanzimâtçı düstûrlarına nihâyet verecek *hakiki bir idâre-i İslâmiyye* te'sis edeceğine milletin itmi'nân-ı tâmmı vardır. Zâten Meclis'in ekseriyet-i uzmâ i'tibârıyla hâlet-i rûhiyyesi bu merkezde olduğu ranâ bir sûrette görülmektedir. Birçok İslâmî icrââtı bunun delîl-i bâhiridir. Büyük Millet Meclisi vahdet-i siyâsiyyeyi te'mîn ile memleketi izmihlâl-i muhakkaktan kurtarması i'tibârıyla târîh-i millîmizde en parlak bir mevkiî ihrâz ettiği gibi devletimizin tabîat-ı asliyye ve mizâc-ı İslâmiyyesine muhâlif olarak hâriçten getirilen ecnebi te'sîsât ve nazariyâtından da milleti tahlîs ederek *hakiki bir devlet-i İslâmiyye* te'sîs ile İslâm târîhinde

bir sahife-i garrâ küşâdına muvaffakiyeti Cenâb-ı Hak'tan temenni olunur.”
(Eşref Edip, 1921b: 199)

Özellikle saltanatın ilgasından sonra çıkan ilk sayıda yayınlanan *Sebilürreşad* imzalı başyazı, bu meyanda öne çıkan bir içeriğe sahiptir. Sekiz sayfalık yazıda saltanatın kaldırılması gibi büyük bir gelişmeye hiçbir atıf yapılmazken, yazıda oluşturulan hava ile zımnen yeni bir dönemin müjdesi verilmekte, beklentiler adeta doruğa çıkmaktadır. Üslup ve içeriğinden Eşref Edip'e ait olduğunu tahmin edebileceğimiz yazıda, bir taraftan da saltanat sonrası oluşacak yeni siyasi yapıya istikamet gösterilirken, yeni dönemdeki talep ve beklentiler liste yaparçasına alt alta sıralanmaktadır. 1. Meclis'in ortaya koyduğu yaklaşık iki buçuk yıllık icraatların “ehli hall ve'l-akdin vücuda getirdiği İslami abideler” ve tarihi bir inkılap olarak nitelendiği yazıda, Meclis'in son dönemdeki icraatları ve açtığı ilmi kurumlar 100 sene önce olmuş olsa, bu zamana kadar alınan batılı kanun, kurum ve usullerin memlekete girmemiş olacağı bile iddia edilmektedir. (“Avn-i Hak'la Sebilürreşad 21. Cilde Başlıyor”, 1922: 4) *Sebilürreşad*'a göre artık milletin tarihinde bir dönem kapanmıştır:

“Büyük Millet Meclisi, hüviyet-i milliyemizi garblılaştırmak isteyen tanzîmât devrine, tanzîmât kafasına hâtime çekti. Artık ortada hiçbir hâil kalmadı. Bin şu kadar seneden beri milletin rûhunda lâ-yezâl bir sûrette yerleşmiş olan İslâmî mebd'lerini, İslâmî telakkilerini kemâl-i hürriyet ve serbestî ile inkişâf ettirmek, tatbîk eylemek zamân-ı mes'ûdu geldi.” (“Avn-i Hak'la Sebilürreşad 21. Cilde Başlıyor”, 1922: 8)

Buna göre Meclis, ülkeyi Tanzimat Fermanı'ndan bu yana Batılılaşma yoluna sokan hakim paradigmaya bir son vermiştir. Böylece İslami ilkeleri hakim kılmanın önünde artık hiçbir engel kalmamıştır. Bu yolda *Sebilürreşad*'ın üzerine düşen görevi memnuniyetle yerine getireceği ifade edilirken (“Avn-i Hak'la Sebilürreşad 21. Cilde Başlıyor”, 1922: 8), *Sebilürreşad*'ın İslamcı misyonuyla Meclis'in misyonu aslında eşitlenmiş olmaktadır. Başka bir ifadeyle, *Sebilürreşad*'ın yıllardır uygulanmasını istediği İslamlaşma politikaları artık Meclis eliyle ülkeye hakim kılınacak ve *Sebilürreşad* bu yolda elinden gelen bütün desteği verecektir. Yazının bağlamından, söz konusu İslamlaşmayla, devletin siyasi ve kültürel yönünü değiştirmenin yanında, İslam'ın geleneksel yorumlarını da dışarıda bırakacak ve daha yeni İslam yorumlarını baz alacak bir içeriğin de kastedildiği de anlaşılmaktadır. Dolayısıyla 1. Meclis'in, tam da *Sebilürreşad* kadrosunun 1908'deki çıkışından itibaren benimsediği, yeni dini yorumların öne çıkarıldığı bir çizgide ve kıvamda ilerlemesinin beklendiği açıkça ortaya konmuş olmaktadır.

Sebilürreşad'da dile getirilen diğer talep ve beklentiler de aynı kapsamda okunmaya müsaittir. Buna göre öncelikli olarak ulema gerekli çalışmalarını yapmadığı için günün ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan fıkıh birikiminin yeni kanun ihtiyacını karşılayacak tarzda güçlendirilmesi, yeni fıkıh kitaplarının yazılması gerekmektedir. Meclis'in kurduğu Şura-yı İfta üyeleri, sadece fetva kitaplarındaki fetvaları yayınlamayacak; farklı mezheplerin görüşlerini sentezleyecek, kitap ve sünnete, şeriatın ruhuna, zamanın gereklerine ve Müslümanların meselelerine vakıf uzmanlardan seçilmelidir. Din bilgisi sadece bir sınıfa mahsus olmaktan çıkarılıp halka yayılmalı, bunun için önce genele hitap eden bir Kurân-ı Kerim tercümesi ve kısa bir tefsir, sonra da mufassal bir tefsir yazılmalı, sahih hadisler diğerlerinden ayıklanarak izah edilmelidir. Diğer taraftan ise bir İslam ansiklopedisi hazırlıklarına başlanmalıdır. Müslüman ülkelerin meselelerinin müzakere edileceği bir İslam Kongresi toplanmalı, İslami eserler basan yerler arasında irtibat sağlanmalı, Anadolu'da bütün İslam ülkelerine hitap eden uluslararası bir İslam üniversitesi kurulmalıdır. Ayrıca İslam eğitimini ve faziletlerini yaygınlaştıracak, her tarafa uzanan bir teşkilata da ihtiyaç vardır. ("Avn-i Hak'la Sebilürreşad 21. Cilde Başlıyor", 1922: 8-9) Okul müfredatlarının dini ve milli terbiyeyi merkeze alarak yenilenmesi, ders kitaplarının İslam'ın ilmi ve toplumsal yönlerine hizmet edecek şekilde düzenlenmesi istenmektedir.³ Medreseler arasındaki dağınıklığın kaldırılarak her şehirde bir medrese olacak şekilde getirilmesi, İstanbul, Ankara ve Van'da üç büyük külliyenin açılması teklif edilmektedir. ("Daru'l-Funun ve Medreselerin İslahı Hakkında", 1923: 77-78) Bunların dışında, aynı kapsamda görülebilecek, irili ufaklı pek çok talep ve beklentiden bahsedilebilir.⁴

3 Senelerden beri cihân-ı küfr u ilhâda karşı nûr-ı İslâm'ı yalnız imâniyle, vicdâniyle, Kur'ân'ıyla, müdâfaa ve en nihâyet hukuk-ı meşrûamızı fi'len istihsâle muvaffak olan muhterem hükümetimizin inşâallah sulhun tahakkukundan sonra mekteb programlarını esaslı sûrette ıslâh, terbiye-i dîniyye ve millîyyeyi derecât-ı tahsilîyyede yegâne gâye telâkkî, mekteb kitâblarını rûh ve an'anâtımıza muvâfık bir şekilde tecdîd ve İslâmiyet ictimâiyâtını, ilmiyâtını yükseltecek tedâbiri ittihâz ve bu sûretle bütün İslâm Âlemi'nin ilim ve ırfân sâhasında da piş-vâsı olmak saâdetini ihrâz edeceğine şübhe yoktur. Rûh-ı millînin tercümâmî olan muhterem milletvekillerimizin bu noktaları aslâ ihmâl etmeyeceklerine i'timâdımız ise ber-kemâldir. (Hasan Hikmet, 1923, s. 127)

4 Eşref Edip'in şu yazısında da, eğitim konusundaki beklentilerin bir reçete edasıyla sıralandığını görüyoruz:

Bu husûsta biraz da Şer'iyye Vekâleti'nin nazar-ı dikkatlerini celb etmek istiyorum... Bu dîni teşkilâtlarla da uğraşmak lütfunda bulunsun. Misyoner ordularına karşı lâzım gelen tertîbât ve istihzârâtta bulunacak karargâh Şer'iyye Vekâleti'dir. Bizim hey'et-i ictimâiyemizin tabîi bir takım teşkilâtları vardı. Onları olsun canlandırmak, müftülük dâirelerini hakikaten birer merkez-i İslâm hâline koymak, müslüman akvâmı arasında râbitalar vücûda getirmek esaslı münâsebetler te'sîs edip İslâm mu'temerleri, şûrâları teşkil etmek, medreselere yeni bir hayât-ı faaliyet vermek, şimdilik hariçten vazgeçtik kendi aramızda olsun neşr-i dîn edecek teşkilâtlar vücûda getirmek, şeâir-i İslâmiyyeyi inhidâm tehlikesinden koruyacak ted-

Sebilürreşad'ın saltanat sonrası Ankara'da tesis edilecek yeni devlet yapısının nasıl organize edilmesi gerektiğine dair de beklentileri ve teklifleri vardır. Bu konuda Said Halim Paşa'nın İslam'da Teşkilat-ı *Siyasiyye* isimli metni adres gösterilir. Nitekim Said Halim Paşa'nın bu son eserinin Mehmet Akif tarafından yapılan tercümesi, *Sebilürreşad* sayfalarında tefrika edilmiştir. Bu eser sayesinde, yeni kurulan devletlerin (aslında zımnen Türkiye'deki yeni kurulmakta olan yönetim de kastedilerek) kendilerini batı tipi siyasal örgütlenme biçimine kaptırmayacakları öne sürülür. ("Avn-i Hak'la Sebilürreşad 21. Cilde Başlıyor", 1922: 8) Paşa'nın eserinin temel mesajı ise, batı ülkelerindeki devlet-hükümet sistemleri ve siyasal yapının doğrudan kendi toplum, tarih ve kültürünün ve bilhassa sınıf çatışmasının ürünü olması sebebiyle batıya özgü olduğu ve dolayısıyla bunların Müslüman toplumlara uygulanamayacağıdır. Müslüman toplumların tarih ve kültürüne uygun bir siyasal organizasyon ise ancak şeriatı dayalı olabilecektir. Paşa, Müslüman toplumların kuracağı devletlerde milli egemenlik kavramının şeriatın egemenliğinin önüne geçemeyeceğini vurgulamakta, yasamanın azınlık veya çoğunluğa tabi bir iş olmadığı ve yasama yetkisinin ancak fazilet ve ilimleriyle Müslümanların güvenini kazanmış İslam fihhına vakıf bir heyet tarafından kullanılabileceğini anlatmaktadır. (Said Halim Paşa, 1922a: 50-51) Keza batıda siyasal sistemin vazgeçilmez unsuru kabul edilen partilerin de Müslüman toplumların sosyal yapısına uygun olmadığını ileri sürmektedir. (Said Halim Paşa, 1922b: 64) Bununla birlikte Said Halim Paşa'nın eseri, ulus devlet formunda bir "İslam Devleti"nin ana hatlarını içeren bir siyasal model denemesi olarak ele alınmaya müsaittir. Eserdeki genel yaklaşıma bakarak, bu model yoluyla, *Sebilürreşad* çizgisi için vazgeçilmez konumdaki modernlik ve Müslümanlık vasıflarının, devlet organizasyonu bağlamında bir araya getirilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

birler ittihâz etmek, Müslümanlar arasında meydana alan münkerâtı izâleye çalışmak, asra evfak ve nâsın ihtiyâcâtına evfak ahkâm-ı İslâmiyye'yi tedvîn edecek hey'etler, dârü'l-fetvâlar teşkil etmek... Hâsılı Müslümanlığı ihyâ, müslümanları i'lâ için büyük bir hareket ve faaliyet göstermek, zannederim ki, bugün Şer'iyye Vekâleti'nin en mühim ve mütekaddem vezâifidir. Diğer taraftan Maârif Vekâleti de bu misyoner tehlikesine karşı lâzım gelen tedbirleri ittihâz etmek, İstanbul hükûmeti tarafından mekteplerde gevşetilen dinî hisleri takviye etmek, dine karşı lâübâlilik gösteren muallimleri mekteplere sokmamak, İstanbul hükûmeti tarafından mekteplerden kaldırılan ferâiz-i ilâhiyyeyi edâ ettirmek, misyonerlerin efkâr-ı şebâb üzerinde husûle getirdikleri muzır tesirleri izâle edecek tedbirler ittihâz etmek, el-hâsıl salâbet-i dîniyyeyi hâiz imanlı, mütefennin, san'atkâr gençler yetiştirecek esbâba tevessül eylemek himmetinde bulunmalıdır. Amerika gibi medenî bir devlet mekteplerinin yetiştirdiği talebelerdeki hissiyât-ı dîniyenin kuvveti bizim için şâyân-ı ibret bir misâldir. Mekteplerimiz halka, halkın âdât ve şeâirine yabancı mahsûl yetiştirmekten artık kurtulmalıdır. (Eşref Edip, 1921c: 71)

Sonuç

Türkiye Büyük Millet Meclisinin, açılışından itibaren İslamcılarının en önemli temsilcisi sayılabilecek *Sebilürreşad* Mecmuası tarafından, dinin hamisi, şeriatın, ülkenin önünde açılan parlak geleceğin ve dolayısıyla her türlü olumlu vasfın temsilcisi konumunda görülerek yüceltildiği ve bu kapsamda her türlü övgüye layık görüldüğü anlaşılmaktadır. Öyle ki TBMM, hem yönetim biçimi, hem de icraatlarıyla Müslümanların uzun zamandır beklediği bir yönetim tarzının ete kemiğe bürünmüş hali gibidir. Buna karşılık İstanbul hükümeti ise, “batı taklitçisi”, şeriatı uygulamaktan kaçınan, İslam’ı baltalayan ve ülkedeki ahlaki dejenerasyondan birinci derecede sorumlu olan bir pozisyonda görülmektedir. O kadar ki, TBMM’yi zor duruma düşürebilmek için İstanbul’daki ahlaki erozyonu Anadolu’ya yaymak istemekle suçlanmaktadır. Bu haliyle İstanbul Hükümeti İslamcılarının gözünde, şeriat karşıtlığının, karanlık mazinin ve dolayısıyla her türlü olumsuzluğun sembolü durumundadır. Bu tablo karşısında İslamcılar, Ankara-İstanbul Hükümetleri ayrışmasında, hakkında pek çok olumsuz kanaate sahip oldukları İstanbul hükümeti yerine, şeriat hükümlerini çok daha iyi uygulayacağına inandıkları, fiilen Anadolu işgali karşısında duran ve onu engelleyebilecek yegane güç olarak gördükleri, aynı zamanda da milletin vekiller yoluyla gerçek anlamda temsil edildiğini düşündükleri TBMM’yi tercih etmiş görünmektedir. TBMM’nin İslamcıları memnun edecek her bir icraatı onları giderek daha da ümitlendirip heyecana sevk edecek, oluşan bahar havası eşliğinde yeni döneme dair pek çok talep, beklenti ve planlardan bahsedilir olacaktır.

Bu doğrultuda *Sebilürreşad* dergisinin Anadolu’ya geçmesinden itibaren ortaya koyduğu tutumlar bir bütün olarak ele alındığında, dergi yönetimi ve yazarlarının yeni Meclis’le aralarında ciddi bir paralellik kurdukları bile söylenebilir. İslamcılarının önemli bir kısmında, belki de ilk defa siyasal taleplerinin bu denli olumlu karşılık bulacağı bir iktidar kompozisyonu ile karşı karşıya olunduğu algısının geliştiği anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan gelişmeleri rahatlıkla “İslam’ın inkişaf edeceği yeni bir dönemin habercisi” olarak değerlendirebilmektedirler. Saltanatın kaldırılışını dahi, eleştirisel olarak baktıkları bir dönemin kapanıp, eskinin bütün hastalıklarının Meclis eliyle tedavi edileceği yeni bir döneme kapı aralayan bir fırsat olarak yorumladıkları görülmektedir. Bu kuvvetli yeni dönem beklentisi, *Sebilürreşad* çevresinde erken bir bahar havası estirmiş görünmekte ve yeni döneme dair hayli yüksek talep ve beklentiler içine girildiği anlaşılmaktadır. Bu itibarla, Milli Mücadele ve 1. Meclis süreçlerinde kendilerini neredeyse yeni iktidar gücünün bir parçası olarak konumlandıran *Sebilürreşad*’ın, iktidarla girdiği özdeşlik ilişkisinde,

salтанattan Meclis yönetimine, oradan da cumhuriyete evrilen değişim sürecini bizzat sahiplendiği ve dolayısıyla bunlar arasında bir çatışma görmediği de ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye'deki Osmanlı ve Cumhuriyet arasındaki kopuş-devamlılık tartışmaları ve İslamcıların bu noktadaki tercihleri hususunda hesaba katılması gereken önemli bir husustur.

Dikkate değer bir başka nokta ise, İslamcıların önemli bir ağırlığını temsil eden *Sebilürreşad*'ın hem 1. Meclis'e olan yaklaşımı, hem de İstanbul-Ankara hükümetleri ihtilafında Ankara tarafını seçmiş olmasının, resmi ve yaygın tarih anlayışı ile arasındaki uyumsuzluktur. Örnek kabilinden Tarık Zafer Tunaya, İslamcıların 1920-1923 arasında hilafetçi-saltanatçı olduklarını söylerken, (Tunaya, 1962: 298) resmi tarih görüşü, Cumhuriyet'in İslam'a dayalı devlet ve toplum anlayışına karşıt bir biçimde inşa edildiğini öne sürmektedir. Buna karşın 1920-1923 arasında yazılan metinlerin, bu tabloyla uyumlu görünmediği ortaya çıkmaktadır. İslamcıların İstanbul-Ankara yönetimleri ayrışmasında İstanbul'dan yana tavır aldığı fikrini bizzat dönemin metinleri tekzip etmektedir. Bunun ötesinde, 1. Meclis döneminde İslamcıların ağırlıklı kısmının Ankara yönetimine bütün gücüyle destek verdiği ve Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki kurucu kadro ile, İslam yorumu da dahil olmak üzere, hem fikri alanda yakınlık, hem de pratik alanda, misyon ortaklığına varan sıkı bir iş birliğinin var olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca *Sebilürreşad* kadrosu, saltanata ve hilafete bağlılık konularında dahi, sanıldığı kadar ısrarcı değillerdir. Bununla birlikte, yaygın cumhuriyet tarihi anlatımıyla, *Sebilürreşad* yazarlarının Meclis hakkındaki tasvir ve değerlendirmeleri arasındaki ortak nokta, İstanbul yönetiminin olumsuz, Ankara Meclisi'nin ise olumlu tarafa yerleştirilmiş olmasıdır. Dolayısıyla aslında her iki grup da nihai anlamda İstanbul yönetimini suçlarken Ankara yönetimini tebcil etmiş ve ikisi arasındaki tercihlerini Ankara hükümetinden yana kullanmış olmaktadır. Buradaki problem, İslamcıların genel anlamda 1. Meclis ve Milli Mücadele'ye karşı olduğu, daha çok Ankara'daki Meclis'in yerine İstanbul hükümetinin yanında yer aldığı şeklindeki hatalı yaklaşımdır. Şüphesiz ki, İslamcıların içinden Mustafa Sabri Efendi gibi Ankara'ya şiddetle muhalefet eden isimler de mevcuttur. Fakat zaman içinde, az sayıdaki isimler bütün İslamcıları temsil eder bir konuma yükseltilerek yanlış bir genelleme yapılmış ve İslamcıların bu dönemdeki tutumunun İstanbul yönetimine destek yönünde seyrettiğine dair hatalı bir kanaat oluşmuş görünmektedir. Mesele dönemin metinlerine odaklanarak incelendiğinde, benzer hatalı kanaatlerin saltanat ve hilafet gibi konularda da var olduğu görülecektir.

Sebilürreşad'ın 1. Meclis döneminde kendini merkezde gören bu konumu, 2. Meclis'le birlikte değişmeye başlamıştır. 1923 sonlarına doğru yavaş yavaş tekrar muhalefet diline dönen *Sebilürreşad*'ın 3 Mart 1924'te hilafetin ilgası ile artık merkezde olmadığı açıktır. Bu eğilim yaklaşık bir yıl sonra çıkan Şeyh Said isyanı ve akabindeki Takrir-i Sükun Kanunu ile Mart 1925'te derginin kapatılmasıyla sonuçlandı. Buna rağmen *Sebilürreşad* kadrosunun, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, Cumhuriyet veya Cumhuriyet devrimlerini aşıktan hedef tahtasına koyan bir çizgi izlemediğini görüyoruz. Mehmet Akif'in Mısır'a gitmek zorunda kalması ve memlekete defnedilme arzusuyla ömrünün son demlerinde Türkiye'ye gelmesinden sonra, ölüm hastalığında bile "...ben yemin etmem, fakat işte yemin ediyorum. Ben Millî Mücadele'de yanında bulundum, (onu) yakından tanıdım. Vallahi'l-azim, eğer Atatürk olmasaydı bu zafer kazanılamazdı"(Mithat Cemal, 1990: 201) deyişi, bu durumun belirgin göstergelerinden biridir. Bu sebeple, dergi kadrosunun 1925 ve sonrasında siyasi merkezle olan ilişkisi ve bunun arka planı, ayrıca incelenmeye değer bir mesele durumundadır.

Kaynakça

- Aksekili, A. H. (1921). Mekteplerde Tedrisat ve Terbiye-i Diniye Meselesi Hakkında, Maarif Vekil-i Muhteremi Hamdullah Subhi Beyefendi'ye. *Sebilürreşad*, 19(488).
- Anadolu'da Sebilürreşad. (1920). *Sebilürreşad*, 18(464).
- Avn-i Hak'la Sebilürreşad 21. Cilde Başlıyor. (1922). *Sebilürreşad*, 21(521).
- Batum Mebusu Ali Rıza. (1922). Mehmed Ağa Ne Diyor. *Sebilürreşad*, 20(496).
- Daru'l-Funun ve Medreselerin Islahı Hakkında. (1923). *Sebilürreşad*, 21(528-529).
- Eşref Edip. (1921a). Şeriye Vekaletinin Beyannamesi Münasebetiyle. *Sebilürreşad*, 19(480).
- Eşref Edip. (1921b). Tanzimatçılık Bu memleket İçin Mahzı Felaket Olmuştur-Büyük Millet Meclisi Azayı Muhteremesine-. *Sebilürreşad*, 19(486).
- Eşref Edip. (1921c). Müslüman Heyeti İctimaiyesinin Temellerini Takviye Lazımdır. *Sebilürreşad*, 19(475).
- Eşref Edip. (1938). *Mehmet Akif*. İstanbul: Asan İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.
- Evliyayı Umürdan Mühim Bir Rica. (1920). *Sebilürreşad*, 18(464).
- Hasan Hikmet. (1923). Derecât-ı Tahsiliyede Mekteb Medrese Farkı. *Sebilürreşad*, 21(536-537).
- İçki Kalkıyor. (1923). *Sebilürreşad*, 21(536-537).
- İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler. (1923). *Sebilürreşad*, 21(522).
- Karahisan Sahib Mebusu Hoca Şükrü. (1921). Nur-u İlahi Söner mi. *Sebilürreşad*, 19(476).
- Karan, H. (1957). Milli Mücadelede Sebilürreşad. *Sebilürreşad*, 10(237).
- Manevi Kolera: Kadınların Tedenni ve Sükutu. (1921). *Sebilürreşad*, 19(485).

- Mev'iza. (1920). *Sebilürreşad*, 18(458).
- Milletin En Büyük İhtiyacı. (1921). *Sebilürreşad*, 19(476).
- Mithat Cemal. (1990). *Mehmet Akif Ersoy*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mütareke Sulh ve Teklifatı Âlem-i İslâm'ın Nokta-i Nazarı. (1922). *Sebilürreşad*, 20(497).
- Nasrullah Kürsüsünde. (1920). *Sebilürreşad*, 18(464).
- Pir-i Fani. (1921a). İçki ve Kumar Hakkında. *Sebilürreşad*, 19(473), 46-47.
- Pir-i Fani. (1921b). İnşallah. *Sebilürreşad*, 19(475), 65.
- Pir-i Fani. (1921c). Zinet Eşyası. *Sebilürreşad*, 19(488).
- Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz. (1948). *Millet*, (106).
- Said Halim Paşa. (1922a). İslam Usul-i Siyasiyesi. *Sebilürreşad*, 20(499).
- Said Halim Paşa. (1922b). Siyasi Fırkalar. *Sebilürreşad*, 20(500).
- Semiz, Y., & Akandere, O. (2002). Millî Mücadele'de Mehmet Akif (Ersoy) Beyin Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(54), 903-952.
- Sinemaların Murakabesi. (1923). *Sebilürreşad*, 21(536-537).
- Şükür, Rica ve İhtar. (1921). *Sebilürreşad*, 18(467).
- Tunaya, T. Z. (1962). *İslamcılık Cereyanı*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Umûr-ı Şer'iyye ve Evkâf Vekili Mustafa Fehmi. (1922). Umur-u Şer'iyye Vekaletinin Beyannamesi. *Sebilürreşad*, 20(499).
- Ümmü'l-Habais Müskirat Memnuiyetinin Tehiri Hakkında. (1923). *Sebilürreşad*, 21(540-541).
- Yozgat'ta Müteşekkil İslâh-ı Medâris Komisyonu'nun Beyânnâmesi. (1921). *Sebilürreşad*, 19(487).
- (1336, Nisan 11). *Takvim-i Vekâyi*.
- (1923). *Sebilürreşad*, 21(528-529).